

تاریخ آموزش و پرورش بابل و بندپی

شهرام قلی پور گودرزی
یوسف الهی

سرشناسه	: قلی پور گودرزی، شهرام
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخ آموزش و پرورش بابل و بندپی / شهرام قلی پور گودرزی، یوسف الهی.
مشخصات نشر	: تهران: رسانش نوی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۲ ص.: مصور (بخشی رنگی).
شابک	: 978-600-6826-91-2
وضعیت فهرست نویسی	: قیفا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران -- بابل -- تاریخ
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران -- بندپی (بابل) -- تاریخ
شناسه افزوده	: الهی، یوسف، ۱۳۵۳ -
رده بندی کنگره	: ۸۱۳۵۴ / ۷۲۶۸۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۳۷۰ / ۹۵۵۳۲۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۵۸۷۵۹

تهران: خیابان بهار شمالی، کوچه شهاب، پلاک ۷، واحد ۲
 تلفن: ۰۹۱۳۱۲-۷۷۵۳۰۵۳۶-۹۱۳۱۲-۰۹۱۳۱۲ www.rasanesh.com

تاریخ آموزش و پرورش بابل و بندپی

شهرام قلی پور گودرزی
 یوسف الهی

طرح جلد، صفحه آرای و گرافیک: علیرضا علی نژاد

لیتوگرافی: فیلم گرافیک

چاپ: متین

صحافی: افشین

شمارگان: ۲۲۰۰ نسخه

چاپ اول: تهران، ۱۳۹۳

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۲۶-۹۱-۲

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست

۷	پیش‌گفتار.....
۸	مقدمه.....
۱۱	آموزش سنتی.....
۲۵	آموزش حوزوی.....
۴۱	مدارس نوین در ایران و مازندران.....
۵۱	آموزش و پرورش نوین در بابل.....
۵۷	مدارس قدیمی بابل.....
۲۴۷	آموزش و پرورش نوین در بندپی.....
۲۵۱	مدارس نوین بندپی.....
۳۱۳	خیرین و پیشگامان توسعه فضای آموزشی بابل.....
۳۲۷	منابع.....
۳۳۳	پیوست یکم: پیشکسوتان.....
۳۴۳	پیوست دوم: اسناد.....
۴۱۱	فهرست تفصیلی.....
۴۱۵	نمایه تصاویر.....
۴۱۹	نمایه.....

پیش گفتار

نخستین سخن چون گشایش کنم سخن آفرین را ستایش کنم
تاریخ در محدوده قلم اندیشمندان به گردش در آمده و نمایانگر گام‌های انسان‌های بزرگ در رسیدن به پندارهای شان است. از این رو نگارنده منصف از نقش آموزش و پرورش در پدید آمدن چنین نخبگان جامعه و ثمرات‌شان چشم نمی‌پوشد و آموزش و پرورش بر مبنای تحول و توسعه، با همت بلیغ رهروان دیار روشن دانایی و توانایی به جنبش در می‌آید.
از این رو انگیزه اصلی و هدف مهمی که اندیشه جستجو، پژوهش و انتشار این اثر را شکل داد شناخت هویت و سرمایه معنوی و نیز قدرشناسی از خادمان گستره آموزش و پرورش شهرستان بابل و تقویت نگاه راستین به منزلت و مکرمیت معلم بوده است. هرچند که:

آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید
ناگفته نماند که در سال ۱۳۴۴ در زمان مدیریت زنده‌یاد بهرام پیربازاری در یک اقدام فرهنگی سالنامه‌ای برای این اداره به یادگار نهادند که آگاهی‌های هرچند اندک اما ذی‌قیمت، درباره پیشینه آموزش و پرورش این شهرستان در خود داشت و اینک خرسندیم که پس از گذشت حدود نیم قرن از انتشار آن، راه باریکی که کشیده بودند، در این دوره از مدیریت بر آموزش و پرورش شهرستان بابل به راهی فراخ و گسترده بدل شده است و این نیست مگر با کوشش‌های ارزشمند مؤلفان گرامی (آقایان شهرام قلی‌پور گودرزی و یوسف الهی) و همت و کرامت والای مجمع خیرین مدرسه‌ساز بابل که با نگاهی فرهنگی و دانش‌مدارانه بدین اقدام جاودانه دست یازیدند.

از این رو به همه کار بدستان این کتاب دست مریزاد می‌گویم.

«تلک آثارنا تدل علینا فانظروا بعدنا الی الآثار»

همت احمدی

مدیر آموزش و پرورش شهرستان بابل

پاییز ۱۳۹۳

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان یکی از عناصر مهم تکوین، توسعه و انتقال عناصر فرهنگی، عوامل متعددی در رشد و توسعه آن دخیل هستند از جمله می توان سازمان های سیاسی و اوضاع اجتماعی و اقتصادی و موقعیت جغرافیایی یک جامعه را برشمرد. اما خود نهاد آموزش و پرورش نیز در دگرگونی های فرهنگی و توسعه همه جانبه یک جامعه نقش عمده دارد. موقعیت جغرافیایی و اقتصادی و اجتماعی بابل و ارتباط تجاری با روسیه و شهرهایی چون بادکوبه و استراخان و... تأثیرات فرهنگی و فکری در میان مردمان این دیار داشته است. از سوی دیگر ارتباط و تعامل با اقلیت های مذهبی هم در توسعه آموزش نوین بابل بی تأثیر نبوده است. کتاب حاضر بر آن است آموزش و پرورش در شهرستان بابل و بخش های بندپی شرقی و غربی را از نظر سیر تاریخی تشکیل مدارس و تحولات گوناگون آن مورد بررسی قرار دهد.

باتوجه به این که نخستین جنبش بنیان فرهنگ نوین در بابل به ۱۳۱۷ق (روزگار مظفرالدین شاه) برمی گردد یعنی درست دو سال پس از بازگشایی نخستین مدرسه رشديه در تهران، باید این خیرین نیک اندیش را طلایه دار و پیشگام آموزش نوین در شمال ایران دانست. چنان که نیما یوشیج درباره قافله سالار ایشان (آقا حسن بادکوبه ای) می نویسد: «این شخص، مدرسه مازندران و مدرسه (روس و ایران) را تأسیس کرد. اگر یک دستور تازه برای الفبایی می نوشت و کتاب های ابتدایی بدایة التعلیم و نهیة التعلیم به وجود می آورد، این شخص می توانست مثل میرزا حسن رشديه معروف باشد که در ایران بانی مدرسه های ملی باید او را نامید.»

جالب این که سابقه آموزش نوین در منطقه محروم بندپی هم به بیش از نود سال می رسد؛ در حالی که برخی از شهرهای مازندران در آن روزگار از نعمت آموزش و پرورش نوین بی بهره بودند.

دانستن این نکات از آن جهت است تا بدانیم چه جایگاهی در گسترش آموزش نوین در کشور داریم و اکنون با پشتوانهٔ چنین هویت تاریخی چه کرده‌ایم. از سوی دیگر ذکر خیری از معارف پروران نیکاندیش بابل و بندپی داشته، تا هرچند اندک، قدرشناس کوشش‌های ایشان باشیم.

در این کتاب، ابتدا به آموزش سنتی (مکتب‌داری و مدارس علمیه) در بابل و بندپی اشاره می‌شود و به صورت سنواتی به بررسی تاریخ برخی از حوزه‌های علمیه (به اختصار) می‌پردازد. نگارندگان اثری مفصل در این باره در حال تدوین دارند. سپس در بخش آموزش نوین، ابتدا به پیشینهٔ ساختار اداری آموزش و پرورش بابل و بندپی شرقی و غربی (به‌طور جداگانه) نظر افکنده، سپس به صورت سنواتی به تاریخ مدارس از دورهٔ قاجار تا دههٔ پنجاه شمسی توجه شده است. با توجه به این که پس از دههٔ یادشده، جابجایی‌ها و تغییر نام‌های پی‌درپی در سال‌های پس از آن، شاکلهٔ تاریخی مدارس را از هم گسسته است، گذار پژوهشگر به سنگلاخ آشفته‌گی می‌افتد. نیز باید توجه داشت که هدف این اثر معرفی آموزش و پرورش بابل و بندپی در تاریخ بوده و انگیزهٔ مؤلفان زدودن گرد فراموشی از پیکرهٔ آن است. از این‌رو پرداختن به موضوعی مدنظر است که ارزش تاریخی داشته باشد.

این نکته را باید یادآور شد که پس از پیروزی انقلاب اسلامی (به‌ویژه در دههٔ شصت) مدارس بسیاری در مناطق محروم بخش‌های بندپی شرقی و غربی و روستاهای اطراف شهر گشوده شد که بررسی این کوشش‌ها و دستاوردهای آن، کتاب مستقل دیگری می‌طلبد. در بخشی از کتاب به یادکرد خیرین و پیشگامان مدرسه‌سازی در بابل و بندپی و مدرسه‌یار (به ترتیب حروف الفبا) آمده تا تجلیلی باشد از اندیشهٔ زلال ایشان، مؤلفین برآنند که در کتاب دیگری به تکریم این بزرگان بپردازند.

پژوهش حاضر به دو شیوهٔ کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است و در کنار منابع چاپ‌شده، از اسناد و تصاویر پرشمار سازمان اسناد ملی ایران، مدارس قدیمی بابل و دو بخش بندپی شرقی و غربی، آرشیوهای خصوصی پیشکسوتان فرهنگی استفاده شده است. همچنین با بهره‌مندی از گفتگوهای معمرین و مطلعین فرهنگی و یادداشت‌های ایشان نکات بسیاری بر آگاهی‌های به‌دست آمده افزوده گردید. آنچه از پیشینهٔ مدارس شرح داده شد، برپایهٔ موارد یافت شدهٔ موجود است و این امکان وجود دارد که از برخی اسناد و تصاویر نزد گروهی از آگاهان این موضوع بی‌خبر بوده، اطلاعات درج شده، اندک باشد، از این‌رو دست همهٔ فرهیختگان را به گرمی فشرده تا به ارائه اسناد و تصویرها در تکمیل مطالب کتاب برای چاپ‌های بعدی یاری‌گر ما باشند و خواستار مدد همگان هستیم.

نخستین کسی که دربارهٔ پیشینهٔ آموزش و پرورش بابل و بندپی مطالب ارزشمندی نوشت،

استاد معین (طاهر) نبویان بود. مقاله او در *سالنامه آموزش و پرورش بابل* در ۱۳۴۴ درج شده است. از پس ایشان، دوست فاضل و دانشمند، دکتر محمد شکری قومشی مقاله پرمایه‌ای در این زمینه در کتاب *بابل شهر بهار نارنج* دارد که صاحبان این اثر خود را وامدار کوشش و پژوهش‌های ارجمند این عزیز می‌دانند.

در پیوست یکم کوشیدیم تا ذکر خیری از پیشکسوتان فرهنگی داشته باشیم و آن چه که فراهم شده، ماحصل گردآوری عکس‌های ایشان بوده است. چه بسا بزرگانی که عکس‌شان به دست نیامد. ضمن پوزش از این عزیزان، امید آن داریم که در چاپ‌های آتی موفق به تکمیل آن گردیم. برخی از عکس‌ها و اسناد این اثر برگرفته از آثار و آرشیوهای زیر است:

سازمان اسناد ملی ایران، بایگانی مدارس بابل و بندپی، مجموعه‌های شخصی صاحب‌نظران و برخی از فرهنگیان منطقه، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی و کتاب‌های عکس‌های تاریخی *بابل، یادگارهای دبستان تربیت و یادگارهای دبیرستان دانش* (گردآورده دکتر سیف‌الرضا شهابی)، *سالنامه اداره آموزش و پرورش بابل* (۱۳۴۴)، *سالنامه اداره کل آموزش و پرورش مازندران* (۱۳۳۸)، *بابل شهر بهار نارنج* (مقاله «پیشینه آموزشی بابل» نوشته محمد شکری قومشی)

این نکته را باید یادآور شد که ذکر اشخاص، مجامع و مدارس تنها برای شرح تاریخ آموزش و پرورش منطقه بود، درج نام آن‌ها بیانگر نایب سوابق احتمالی سیاسی، اعتقادی‌شان از سوی مؤلفان نیست. در متن از درج هرگونه القاب تفخیمی (مانند حجه‌الاسلام، حاجی، کربلایی، مهندس و...) پرهیز شده است. مگر آن که نام خانوادگی‌شان بوده یا این که القاب بخشی از پیکره اسم خاص شده باشد.

در فرجام از همه فرهیختگانی که در تدوین این کتاب یاری‌گر مؤلفان بودند، سپاس‌گزاری کرده به ویژه از مدیر محترم اداره آموزش و پرورش بابل، آقای همت احمدی (به پاس توجه ویژه ایشان به جایگاه دانش و پژوهش) و هیئت ریسه مجمع خیرین مدرسه‌ساز بابل که پشتیبان مادی این اثر هستند (به ویژه آقای مرتضی بزرگی، مدیرعامل مجمع خیرین) و سرکار خانم سکینه حافظی (معاون پژوهش و برنامه‌ریزی) و دکتر داود باقری‌زاد کمال امتنان را داریم.

نیز از مدیر محترم نشر رسانش نوین، آقای محسن علی‌نژاد قمی که در آماده‌سازی و انتشار این اثر، یاری‌گرم‌ان بودند صمیمانه تشکر می‌کنیم و پیش‌گفتار را با فدردانی از خانم‌ها لیلا عرب فیروزجایی و رقیه درزی تبار شفیی به پایان می‌رسانیم.

مؤلفان

بابل، شهریور ۱۳۹۳